

УДК 342.9:339.56

В.І. Дабіжук

ЩОДО АНАЛІЗУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСПОРТНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Проаналізована чинна система адміністративно-правових заходів забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні. Запропонована авторська класифікація адміністративно-правових заходів забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарювання.

Ключові слова: *адміністративно-правові заходи, експортна безпека, суб'єкти господарської діяльності, забезпечувальні заходи, заходи адміністративного примусу.*

Проанализирована действующая система административно-правовых мер обеспечения экспортной безопасности субъектов хозяйственной деятельности в Украине. Предложена авторская классификация административно-правовых мер обеспечения экспортной безопасности субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: *административно-правовые меры, экспортная безопасность, субъекты хозяйственной деятельности, обеспечивающие меры, меры административного принуждения.*

Examined the existing system of legal and administrative measures to ensure the security of export business entities in Ukraine. Was the author's classification of legal and administrative measures to ensure the security of export entities.

Key words: *administrative and legal measures, export security, economic operators, provisional measures, measures of administrative coercion.*

Постановка проблеми. Зміст, цілеспрямованість, особливості й порядок застосування адміністративно-правових заходів закріплено адміністративним законодавством України, а свій розвиток і реалізацію, механізм застосування, вони одержують у нормативних актах міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, рішеннях органів місцевого самоврядування, їх виконавчих органів [1, с.85]. Адміністративно-правові заходи забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності є закріпленими в адміністративно-правових нормах і застосовуються органами адміністративно-публічного забезпечення експортної безпеки із метою охорони й захисту законних прав та інтересів суб'єктів господарської діяльності від адміністративних правопорушень, що сприяють виникненню та (або) розвитку загроз експортній безпеці. Сьогодні ці заходи набувають все більшої актуальності, адже зазна-

чена сфера суспільних правовідносин відіграє важливу роль у забезпеченні економічної безпеки в цілому держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти адміністративно-правових заходів досліджували В.Б. Авер'янов, С.С. Алексєєв, А.П. Альохін, Л.Р. Біла, Д.Н. Бахрах, Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, Б.Н. Габричидзе, А.Н. Головистікова, С.Т. Гончарук, А.В. Дьомін, Ю.А. Дмитрієв, О.В. Дьяченко, М.І. Єропкін, Г.Г. Забарний, Р.А. Калюжний, А.А. Кармолицький, С.В. Ківалов, Л.В. Коваль, Ю.М. Козлов, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, В.М. Корельский, С.М. Кузнецов, О.В. Кузьменко, О.О. Кулешов, Є.В. Курінний, А.В. Малько, С.І. Мандрик, А.С. Піголкін, Г.М. Петров, В.Д. Перевалов, Б.В. Россинський, А.Х. Саїдов, О.Ф. Скакун, А.І. Ставов, Ю.М. Старілов, Ю.О. Тихомиров, О.А. Устинова, Е.О. Шевченко, С.Д. Хазанов, Р.О. Халфіна, В.К. Шкарупа та ін. Водночас зазначене питання щодо експортної безпеки суб'єктів господарювання не знайшло свого всебічного відображення у наукових роботах.

Метою статті є аналіз адміністративно-правових заходів забезпечення експортної безпеки, їх узагальнення та класифікація.

Виклад основного матеріалу. Із метою детального дослідження заходів адміністративно-правового забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності необхідно детальніше розглянути існуючу систему класифікації адміністративно-правових заходів. Досліджуючи проблеми класифікації заходів адміністративно-правового примусу, Т. Коломоєць стверджує, що варіантів класифікації адміністративно-правових заходів в адміністративно-правовій науці чимало, й оскільки нормативно-правового акта, який би зафіксував визначення адміністративно-правового примусу та виділив систему його заходів, в Україні досі немає, що і зумовлює існування ситуації, коли існує рівно стільки різновидів класифікації, скільки точок зору, висловлених науковцями [1]. Слід погодитися з авторкою в тому, що якщо брати до уваги випадкові критерії класифікації й систематизації заходів, то їх коло може розширятися до безконечності, що не можна вважати доцільним.

На нашу думку, адміністративно-правові заходи у сфері забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності слід класифікувати та поділити на три групи.

1) *Забезпечувальні заходи*, які складаються з: гарантування державою необхідних умов розвитку суб'єктів господарської діяльності, проведення відповідної ефективної політики в зазначеній сфері, надання повноважень у здійсненні права на експорт, надання адміністративних послуг (державна реєстрація, ліцензування, страхування та

ін.), заходи щодо захисту економічної конкуренції в галузі експортної діяльності та ін.

Так, наприклад, у п. 4.3.3 Стратегії національної безпеки України від 12 лютого 2007 р. зазначено, що заходами у сфері забезпечення економічної безпеки, також і експортної, є: дієвий захист права власності, оптимізація податкового навантаження на бізнес, удосконалення регуляторного і корпоративного законодавства, обмеження монополізму і сприяння конкуренції, підвищення ефективності регулювання фінансових і товарних ринків; створення на цій основі сприятливих умов для підприємництва та інвестування, скорочення матеріальних витрат в економіці та обмеження тіньової господарської діяльності; підвищення ефективності використання державних коштів, забезпечення дієвого державного контролю за діяльністю суб'єктів природних монополій, прозорості використання ними фінансових ресурсів, ефективності цінової і тарифної політики; забезпечення сталості фінансової системи, гнучкості валютного курсу гривні, розширення кредитної підтримки економіки, зміцнення довіри до фінансових установ; мінімізація негативного впливу на економіку зовнішньої кон'юнктури та наслідків світової фінансово-економічної кризи; посилення дієвості захисту внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції з боку підприємств-монополістів та постачальників імпоротної продукції; підвищення ефективності державного контролю за діяльністю підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави; оптимізація структури та обсягу зовнішнього боргу, недопущення неконтрольованого відпливу капіталу за межі держави; стимулювання підвищення технологічного рівня української економіки, розвитку національної інноваційної системи та інноваційної активності підприємств [2].

Нормами Стратегії економічного розвитку Співдружності Незалежних Держав на період до 2020 р. від 14 листопада 2008 р. серед заходів забезпечення експортної безпеки нормами стратегії визначено угодження дій експортерів, транзитерів та імпортерів [3].

Норми ст. 8 Закону України "Про основи національної безпеки України" від 19 червня 2003 р. зазначають, що діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, запобіганні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, також і експортній безпеці, піднесенні економіки країни, забезпеченні зміцнення позицій та ін., відповідно до чого держава застосовує заходи щодо:

- забезпечення умов для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки;

- прискорення прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, покращення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів;

- стимулювання випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв;

- удосконалення антимонопольної політики;

- створення ефективного механізму державного регулювання природних монополій;

- подолання "тінізації" економіки через реформування податкової системи, оздоровлення фінансово-кредитної сфери та припинення відпливу капіталів за кордон, зменшення позабанківського обігу грошової маси;

- забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої і зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисту інтересів вкладників, фінансового ринку;

- здійснення виваженої політики внутрішніх і зовнішніх запозичень;

- забезпечення енергетичної безпеки на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу, також послідовного і активного проведення політики енергозбереження та диверсифікації джерел енергозабезпечення та ін. [4].

Нормами ст. 5 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" зазначено, що втручання державних органів в експортну діяльність суб'єктів господарської діяльності у випадках, не передбачених зазначеним законом, також і шляхом видання підзаконних актів, які створюють для її здійснення умови гірші від установлених законом, є обмеженням права здійснення зовнішньоекономічної діяльності і як таке забороняється. Крім того, зазначено, що ніякі положення цієї статті не можуть тлумачитись як заборона фізичним, юридичним особам та іншим суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності здійснювати між собою будь-які відносини, які не підпадають під визначення зовнішньоекономічної діяльності [5].

Відповідно до норм ст. 23 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" держава надає право кожному суб'єкту господарської діяльності, який здійснює експортну діяльність, на одержання будь-якої інформації, необхідної для здійснення цієї діяльності, що не становить державної або комерційної таємниці [5].

Нормами ст. 29 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" визначено заходи України у відповідь на дискримінаційні та (або) недружні дії інших держав, митних союзів або економічних угруповань. Зокрема, у разі якщо інші держави, митні союзи або еко-

номічні угруповання обмежують реалізацію законних прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України, у відповідь на такі дії можуть застосовуватися адекватні заходи. У разі якщо такі дії завдають шкоди або створюють загрозу її заподіяння державі та (або) суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, зазначені заходи можуть передбачати її відшкодування [5].

Заходи у відповідь на дискримінаційні та (або) недружні дії інших держав, митних союзів або економічних угруповань здійснюються відповідно до законів України, міжнародних договорів України, загальноприйнятих правил, стандартів та норм міжнародного права. Такими заходами є: застосування повної заборони (повного ембарго) на торгівлю; застосування часткової заборони (часткового ембарго) на торгівлю; позбавлення режиму найбільшого сприяння або пільгового спеціального режиму; запровадження спеціального мита; запровадження режиму ліцензування зовнішньоекономічних операцій; встановлення квот; інші заходи, передбачені законами та міжнародними договорами України.

Крім того, відповідно до чинного законодавства Україна в особі її державних та правоохоронних органів здійснює боротьбу з правопорушеннями та злочинністю, також в експортній сфері.

2) *Заходи адміністративного примусу*, які складаються з: заходів адміністративного запобігання, заходів адміністративного припинення, заходів адміністративної відповідальності.

3) *Організаційно-правові заходи боротьби з правопорушеннями у сфері забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності*.

Заходи адміністративного запобігання у сфері забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності є різновидом адміністративного примусу, який застосовується для запобігання правопорушенням та забезпечення експортної безпеки.

Заходи адміністративного запобігання у сфері забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності слугують профілактиці правопорушень та базуються на припущенні про намір особи вчинити правопорушення. Підставою для застосування заходів адміністративного запобігання можуть бути особливі обставини (умови), передбачені гіпотезою норми права. Попри те, що в результаті застосування заходів адміністративного запобігання права, свободи та законні інтереси деяких суб'єктів господарської діяльності будуть обмежені, це матиме правомірний характер.

Метою застосування заходів адміністративного запобігання є профілактика правопорушень у сфері забезпечення експортної без-

пеки суб'єктів господарської діяльності; запобігання негативним наслідкам надзвичайних ситуацій у зазначеній сфері; забезпечення громадського порядку і громадської безпеки.

Серед конкретних заходів адміністративного запобігання необхідно вказати такі: перевірка документів (наприклад перевірка документів вантажівок, які здійснюють перевезення товарів на експорт, працівниками міліції відповідно до норм Закону України "Про міліцію" від 20 грудня 1990 р. [6]), огляд (наприклад митний огляд товарів працівниками ДМС України відповідно до норм МК України), обстеження (наприклад органами ДПС України здійснюється обстеження складських, виробничих та інших приміщень суб'єктів господарської діяльності відповідно до норм Закону України "Про державну податкову службу України" від 4 грудня 1990 р. [7]) та ін.

Заходи адміністративного припинення у сфері забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності є різновидом адміністративного примусу, який застосовується для припинення правопорушень, недопущення їхніх шкідливих наслідків і забезпечення притягнення винуватих до відповідальності.

Заходи адміністративного припинення у сфері забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності застосовуються тоді, коли вже сталося (чи триває) правопорушення. Ураховуючи ту обставину, що правопорушення завдають шкоди охоронюваним суспільним відносинам, постає питання про необхідність оперативного застосування певних заходів (адміністративного припинення), спрямованих на припинення протиправної поведінки [8, с. 203].

Метою застосування заходів адміністративного припинення у сфері забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності є: припинення протиправної поведінки; недопущення настання (усунення) шкідливих наслідків протиправної поведінки; забезпечення притягнення винуватих до відповідальності.

На нашу думку, даний вид адміністративно-правових заходів у сфері забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності можна поділити за метою застосування на:

- *загальні*, які застосовуються із метою реального правопорушення. Наприклад, відповідно до норм ст. 37 "Про зовнішньоекономічну діяльність" до суб'єктів господарської діяльності може бути застосовано санкцію у вигляді тимчасового зупинення права на здійснення експортної діяльності у випадках порушення чинних законів України, що стосуються цієї діяльності, згідно із ст. 37 зазначеного закону України.

Як приклад загальних адміністративно-правових заходів у сфері забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності можна вказати зупинення або анулювання ліцензії. Так відповідно до норм ст.16 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність", у разі порушення суб'єктом експортної діяльності порядку здійснення такої діяльності, установленого зазначеним законом або іншими законами України, до нього може бути застосовано індивідуальний режим ліцензування відповідно ст.37 вказаного закону. Застосування до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарської діяльності індивідуального режиму ліцензування у випадках порушення такими суб'єктами господарської діяльності зазначеного закону та (або) пов'язаних із ним законів України, що встановлюють певні заборони, обмеження або порядок здійснення зовнішньоекономічних операцій [5];

- *процесуальні*, які відіграють допоміжну роль і призначені для забезпечення притягнення правопорушника до адміністративної відповідальності (доставлення правопорушника; адміністративне затримання, особистий огляд і огляд речей (ст. 264 КУпАП) [9]; вилучення речей і документів, відсторонення від керування транспортними засобами; узяття проб і зразків; проведення експертиз у справі про адміністративне правопорушення; надсилання доручень і запитів у справі про адміністративне правопорушення; витребування відомостей у справі про адміністративне правопорушення; тимчасове призупинення діяльності та ін.) Так, наприклад, нормами ст. 5 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" до суб'єктів господарської діяльності можуть застосовуватись: вилучення результатів експортної діяльності у власника у випадках, передбачених законами України; визнання недійсним зовнішньоекономічного договору (контракту) у судовому порядку, якщо він не відповідає вимогам законів України або міжнародних договорів України та ін.) [5].

- *спеціальні*, які можуть використовуватись виключно до фізичних осіб, і їх застосування можливе лише в крайньому випадку, коли існує небезпека для життя і здоров'я людей, які застосовуються працівниками міліції відповідно до норм Закону України "Про міліцію" від 20 грудня 1990 р. (заходи фізичного впливу, спеціальні засоби, вогнепальна зброя) [9].

Заходи адміністративної відповідальності у сфері забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності є різновидом адміністративного примусу, який застосовується для притягнення осіб, винуватих у вчиненні правопорушення, до відповідальності. До заходів адміністративної відповідальності належать адміністративні

стягнення: запобігання, штраф, оплатне вилучення предмета, який став знаряддям учинення чи безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, конфіскація предмета, який став знаряддям учинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, грошей, одержаних унаслідок учинення адміністративного правопорушення, позбавлення спеціального права та ін. (ст. 24 КУпАП). Так, наприклад, відповідно до норм ст.16 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" здійснення суб'єктами господарської діяльності експортних операцій без відповідних ліцензій спричиняє накладення штрафу згідно зі ст.37 цього закону у сумі 10 % вартості проведеної операції, перерахованої у валюту України за офіційним курсом гривні до іноземних валют, установленим НБУ на день здійснення такої операції [5].

Заходи адміністративної відповідальності у сфері забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності передбачено також Положенням "Про порядок застосування до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності спеціальних санкцій, передбачених ст.37 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність", затвердженого наказом Міністерства економіки України (нині - Міністерством економічного розвитку і торгівлі України) від 17 квітня 2000 р., норми якого визначають порядок застосування (скасування, зміни виду, тимчасового зупинення дії) Міністерством економічного розвитку і торгівлі України спеціальних санкцій, передбачених статтею 37 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" до українських суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарської діяльності (далі - суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності). Чинність цього Положення поширюється на всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності незалежно від форм власності та місця реєстрації [10].

На основі вищенаведеного пропонуємо авторську класифікацію адміністративно-правових заходів у сфері забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності:

1) забезпечувальні заходи, які складаються з: гарантування державою необхідних умов розвитку суб'єктів господарської діяльності, проведення відповідної ефективної політики в зазначеній сфері, надання повноважень у здійсненні права на експорт, надання адміністративних послуг (державна реєстрація, ліцензування, страхування та ін.), заходів щодо захисту економічної конкуренції в галузі експортної діяльності та ін.;

2) заходи адміністративного примусу, які складаються з: заходів адміністративного запобігання, заходів адміністративного припинення, заходів адміністративної відповідальності;

3) організаційно-правові заходи боротьби із правопорушеннями у сфері забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, уважаємо за необхідне визначити, що запропонована класифікація заходів адміністративно-правового забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності відображає специфіку змісту адміністративно-правових заходів, застосовуваних органами адміністративно-публічного забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності адекватно очікуваним, чинним, а також учиненим адміністративним правопорушенням, що сприяють виникненню та (або) розвитку загрози експортній безпеці. Зазначені заходи реалізуються відповідними державними органами із метою охорони й захисту законних прав та інтересів суб'єктів господарської діяльності, суспільства, держави від адміністративних правопорушень у сфері експортної безпеки України.

Використана література:

1. Коломоєць Т. Адміністративно-правові заходи охорони навколишнього природного середовища [текст] : / Т. Коломоєць / [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua/period/chapter/2/23/791>. - Назва титулу з екрану.

2. Про Стратегію національної безпеки України : [текст] : офіц. текст : Указ Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105/2007. // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>. - Назва з титул. екрану.

3. Рішення про Стратегію економічного розвитку Співдружності Незалежних Держав на період до 2020 року від 14 листопада 2008 р. [текст] : офіц. текст : [ЕЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС]. - РЕЖИМ ДОСТУПУ: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/997_997_k27. - Назва титулу з екрану.

4. Про основи національної безпеки України [текст] : Офіц. текст: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV. // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 39. - Ст. 351.

5. Про зовнішньоекономічну діяльність [текст] : офіц. текст: Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1991. - № 29. - Ст. 377.

6. Про міліцію [текст] : офіц. текст: Закон України від 20 грудня 1990 р. № 565-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 4. - Ст. 20.

7. Про державну податкову службу України [текст] : офіц. текст : Закон України від 4 грудня 1990 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 6. - Ст. 37.

8. Стеценко С. Г. Адміністративне право України [текст] : [Навчальний посібник] / С. Г. Стеценко. - К. : Атіка, 2007. - 624 с.

9. Кодекс України Про адміністративні правопорушення [текст] : офіц. текст : Кодекс України від 7 грудня 1984 р. № 8073-Х// Відомості Верховної Ради. - 1984. - № 51. - Ст. 1122.

10. Про оголошення рішень спільного засідання колегій міністерства внутрішніх справ України та Російської Федерації [текст] : офіц. текст : Наказ МВС України від 23 вересня 2005 № 807.

УДК 347.998.85

В.М. Кондратенко

УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЛАСНОСТІ ТА ВІДКРИТОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано окремі правові положення щодо забезпечення гласності та відкритості в адміністративному судочинстві. Запропоновано структуру Закону України "Про забезпечення гласності та відкритості в діяльності органів судової влади України", а також внесення змін до чинного українського законодавства.

Ключові слова: *адміністративне судочинство, відкритість, гласність, судова інформація*

В статье проанализированы отдельные правовые положения относительно обеспечения гласности и открытости в административном судопроизводстве. Предложена структура Закона Украины "Об обеспечении гласности и открытости у деятельности органов судебной власти Украины", а также внесение изменений к действующему украинскому законодательству.

Ключевые слова: *административное судопроизводство, открытость, гласность, судебная информация*

In the article separate legal positions are analysed in relation to providing of publicity and openness in the administrative rule-making. The structure of Law of Ukraine is offered "About providing of publicity and openness at activity of judicial government of Ukraine" bodies, and also making alteration to the current Ukrainian legislation.

Key words: *administrative legal proceeding, openness, publicity, judicial information*

Дослідження питань забезпечення гласності та відкритості в судочинстві набуло розвитку в наукових доробках провідних українських і зарубіжних учених: О.Б. Абросімової, Ю.М. Батуріна, А.А. Безуглова, В.В. Городовенка, Д.П. Зеркіна, В.В. Короля, В.А. Кряжкова, І.Є. Марочкина, М.І. Магузова, І.Л. Петрухіна, В.М. Савицького, Р.А. Сафарова, В.О. Серьогіна, Р.А. Смолли, А.А. Шушанашвілі та ін.